

Viure la poesia clàssica des de l'oralitat amb l'ajut de les TIC

Joan Pagès Cebrian

Universitat Autònoma de Barcelona
Joan.Pages.Cebrian@uab.cat

Recepció: 6/5/2012

Resum

Es descriu una experiència didàctica a l'entorn de la poesia llatina i grega consistent en la preparació d'una recitació. Els alumnes han de preparar de forma col·laborativa el recitat d'un fragment d'èpica clàssica de tema mitològic i materialitzar aquest recitat en una presentació en PowerPoint o similar amb preses de veu fetes amb el programa Audacity. Els objectius són l'aprenentatge col·laboratiu d'un mite a través d'una font literària de qualitat com Ovidi, la pràctica de l'oralitat en llengües clàssiques i la sensibilització estètica i intel·lectual de l'alumnat.

Paraules clau: aprenentatge cooperatiu, avaluació de competències, oralitat, poesia llatina i grega, aprenentatge mitjançant les TIC.

1. Introducció: descripció i objectius de l'activitat i competències a treballar

L'objectiu fonamental és la preparació i execució de la recitació d'un fragment en vers amb la pronunciació, entonació, i accentuació correctes. L'obra sobre la qual treballarem és *Les metamorfosis* d'Ovidi, però l'activitat es pot fer amb qualsevol text poètic en llatí o grec. Optem per textos narratius, atès l'interès major que susciten entre l'alumnat i la menor dificultat que comporta l'hexàmetre respecte a la resta d'esquemes mètrics clàssics. El fet de treballar a l'entorn d'una narració mitològica ajuda a la comprensió del text. S'aprofundeix en les vessants poètica, narrativa i estètica. Quant als aspectes formals, cal treballar els hexàmetres amb especial atenció a la pronunciació, l'accentuació, la prosòdia i la dicció, marcant correctament les cesures i les sinalefes. És important la cadència tonal del vers. La mètrica *stricto sensu* es deixa de banda, atesa la dificultat que comporta per als parlants de llengües romàniques la pronunciació de les vocals llargues i breus. D'altra banda, l'activitat ja comporta un grau de dificultat considerable.

Amb aquesta activitat s'estimula la sensibilitat estètica i la curiositat intel·lectual de l'alumne.

Les competències que es posen en pràctica amb aquesta activitat són les següents (v. DOGC, decret 142/2008, de 15 de juliol):

1. Disposar d'habilitats socials per cooperar i treballar en equip (competència personal i interpersonal).
2. Utilitzar les tecnologies de la informació i la comunicació com a element per informar-se, aprendre i comunicar-se de manera crítica i reflexiva (competència digital).
3. Lectura comprensiva en llengua llatina (competència específica).

2. Pressupòsits metodològics

Partim de la base que els alumnes ja tenen un hàbit de lectura comprensiva del llatí (o grec) en veu alta, amb l'entonació i pronunciació adequades. L'oralitat és una de les competències específiques que acostumem a treballar a classe amb l'objectiu de facilitar l'assimilació del lèxic i les estructures gramaticals. És important, doncs, que l'alumnat estigui exercitat en la pràctica oral sobre textos abans d'abordar l'activitat que proposem.

Abans de procedir a la lectura comprensiva i la pràctica de la recitació del fragment ovidià triat, els alumnes fan una feina prèvia de coneixement del mite a partir de versions diferents, tant literàries com iconogràfiques. Es pot llegir la versió d'Higí (en llatí) i altres fonts gregues i/o llatines (en traducció). Després s'aborda una primera lectura del text amb l'ajut d'una traducció.

3. Procediment

L'activitat parteix dels pressupòsits de l'aprenentatge cooperatiu (Johnson et al. 1999). Es treballa per grups i cada alumne ha d'assumir la responsabilitat d'una part del tot i alhora ha d'implicar-se en l'aprenentatge no només propi sinó del de la resta del grup.

L'activitat se seqüència de la manera especificada a continuació:

1. Un cop feta la feina prèvia exposada en l'apartat anterior, els alumnes formen grups de 4 o 5. Amb la meitat del grup-classe es treballa la lectura en veu alta, emprant pissarra tàctil per marcar síl·labes tòniques, cesures, sinalefes, etc. Mentre la meitat del grup-classe treballa la dicció del text, l'altra meitat, a la biblioteca, fa una cerca per internet d'exemples d'iconografia relacionada amb el mite. Cada grup ha d'establir una seqüenciació dividint el text en segments i atribuint a cada segment una imatge. Aquesta feina es pot fer en dues sessions.
2. Es repeteix la mateixa feina *uice uersa*.
3. Quan tots els grups han practicat la dicció del text i han finalitzat la recerca de material iconogràfic, cadascun d'ells munta una presentació (en PowerPoint o similar) en què cada imatge vagi acompanyada del segment de text corresponent. Això obliga els alumnes a fer l'esforç d'entendre el text en profunditat (que ja s'ha treballat a classe) per poder-lo seccionar, ja que cal parar especial atenció a l'adequació entre el text i la imatge. D'aquesta manera cada grup té una seqüència d'imatges ordenada segons la narració, i un segment del text corresponent a cada imatge. És el moment d'atribuir a cada membre del grup la part del text que haurà de recitar.
4. Es practica la recitació per grups amb l'ajut del professor.
5. Cada alumne haurà de comprendre el text que està recitant, amb l'ajuda del professor i de la traducció que prèviament s'ha facilitat. Alhora cada membre del grup estarà atent a la recitació dels companys de grup, aportant-hi observacions i comentaris. L'objectiu és que tots els membres del grup entenguin al totalitat del text, no només cadascú la seva part.
6. Es procedeix a l'enregistrament dels talls de veu amb el programa Audacity, que caldrà repetir en cas que hi hagi defectes de dicció o prosòdia. Els mateixos companys s'encarregaran d'advertir de les errades que es cometin per contribuir a l'excel·lència del resultat. El professor només intervindrà quan cap membre del grup no detecti una errada comesa.

7. Finalment s'edita la presentació penjant cada tall de veu de la diapositiva corresponent.
8. Es procedeix al visionat de les presentacions.

4. Avaluació

A tall d'orientació, proposem analitzar els indicis o evidències següents a tenir en compte per a l'avaluació de les competències (Puigvert 2009, 11-38) mentre els alumnes treballen en l'elaboració de l'activitat:

1. Implicació de l'alumne en el projecte i grau de col·laboració.
2. Iniciativa individual i capacitat de resoldre els problemes que vagin sortint en l'ús del maquinari i el programari informàtics.
3. Correcció lingüística (pronunciació, entonació i comprensió).

A continuació, facilitem un quadre sinòptic de criteris per a l'avaluació per competències:

<i>Competències</i>	<i>Aprovat</i>	<i>Notable</i>	<i>Excel·lent</i>
1 Habilitats de treball cooperatiu	L'alumne s'ha cenyit a la pauta donada i ha realitzat l'activitat respectant els acords del grup	L'alumne s'ha implicat i ha demostrat interès, amb ànim clarament constructiu i col·laboratiu	L'alumne ha pres iniciatives i ha incidit de manera activa en la implicació de la resta de membres del grup
2 Competència digital	L'alumne ha sabut treballar amb els programes emprats	L'alumne treballa amb agilitat i eficiència amb el programari emprat	L'alumne ha tingut iniciatives a l'hora de resoldre problemes i es caracteritza per la rapidesa i eficiència
3 Lectura comprensiva	La dicció de l'alumne revela que ha treballat el text suficientment, però els resultats són clarament millorables	L'alumne ha ofert una recitació de força qualitat que demostra un esforç de lectura i comprensió	L'alumne destaca per la correcció i la qualitat de la seva recitació, que denoten un nivell profund de comprensió del text

Bibliografia

Fonts clàssiques

- Antònia SOLER I NICOLAU (2011), *Higí. Faules. Text llatí revisat, traducció i notes*, Barcelona, Fundació Bernat Metge.
- Ferran AGUILERA I PUENTES (1994), *Ovidi. Metamorfosis. Introducció, traducció i notes*, Barcelona, La Magrana.
- William S. ANDERSON (ed.) (1977), *Publi Ovidii Nasonis Metamorphoses*, Leipzig, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.

Bibliografia general

- David W. JOHNSON; Roger T. JOHNSON; Edithe J. HOLUBEC (1999), *El aprendizaje cooperativo en el aula*, Buenos Aires-Barcelona-México, Paidós.

Gemma PUIGVERT (ed.) (2009), *Guia per a l'avaluació de competències en l'àrea d'Humanitats*, <http://www.aqu.cat/doc/doc_74855343_1.pdf> [data de consulta: 19/7/2012].

Curriculum

Joan Pagès Cebrian és doctor en Filologia Clàssica per la UAB, catedràtic de grec de batxillerat i professor associat de Filologia Grega a la UAB. Ha publicat diversos treballs especialitzats sobre mitologia, mitografia, tradició clàssica i didàctica de les llengües i la cultura clàssiques, i ha traduït al català *Lisístrata* d'Aristòfanes (RBA, 2012 [2004]) i *Lletres d'amor* d'Aristòfanes (Fundació Bernat Metge, 2009).

Apèndix 1

Facilitem els textos emprats per al mite del naixement de Dionís com a exemple:

1. Text per a treballar com a propedèutica (Higí, *Fabulae* 167, 2-3):

*Iouis*¹ cum Semele uoluit concumbere; quod Iuno cum resciiit, specie immutata in Beroen nutricem ad eam uenit et persuasit, ut peteret ab Ioue, ut eodem modo ad se quomodo ad Iunonem ueniret, «ut intellegas», inquit, «quae sit uoluptas cum deo concumbere». Itaque Semele petiit ab Ioue, ut ita ueniret ad se. Qua re impetrata Iuppiter cum fulmine et tonitribus uenit et Semele conflagrauit. Ex utero eius Liber est natus, quem Mercurius ab igne ereptum Nyso dedit educandum, et Graece Dionysus est appellatus.

‘Júpiter volgué jeure amb Sèmele; quan Juno ho sabé, transformada sota l’aparença de la dida Bèroe, arribà a veure-la i la convencé que demanés a Júpiter que se li aparegués de la mateixa manera que ho feia davant Juno, «perquè entenguis», li diu, «quin és el plaer de jeure amb un déu». Per això Sèmele demanà a Júpiter que vingues a ella d’aquesta manera. Aconseguit això, Júpiter arribà amb el llamp i els trons i cremà Sèmele. De la seva matriu nasqué Líber, que Mercuri, arrabassant-lo del foc, entregà a Nisos perquè l’eduqués, i en grec fou anomenat Dionís.’ (Traducció d’Antònia Soler i Nicolau.)

2. Text per recitar (Ovidi, *Metamorfosis* 3, 273-315):

*Surgit ab his solio fuluaque recondita nube
limen adit Semeles nec nubes ante remouit
quam simulauit anum posuitque ad tempora canos* 275
*sulcauitque cutem rugis et curua trementi
membra tulit passu; uocem quoque fecit anilem,
ipsaque erat Beroe, Semeles Epidauria nutrit.
ergo ubi captato sermone diuque loquendo
ad nomen uenere Iouis, suspirat et «opto,
Iuppiter ut sit» ait; «metuo tamen omnia: multi
nomine diuorum thalamos iniere pudicos.
nec tamen esse Iouem satis est: det pignus amoris,
si modo uerus is est; quantusque et qualis ab alta
Iunone excipitur, tantus talisque, rogato,* 285
*det tibi complexus suaque ante insignia sumat!»
Talibus ignaram Iuno Cadmeida dictis
formarat: rogat illa Iouem sine nomine munus.
cui deus «elige!» ait «nullam patiere repulsam,
quoque magis credas, Stygii quoque conscia sunt
numina torrentis: timor et deus ille deorum est.»* 290
*laeta malo nimiumque potens perituraque amantis
obsequio Semele «qualem Saturnia» dixit
«te solet amplecti, Veneris cum foedus initis,
da mihi te talem!» uoluit deus ora loquentis* 295
*opprimere: exierat iam uox properata sub auras.
ingemuit; neque enim non haec optasse, neque ille
non iurasse potest. ergo maestissimus altum*

¹ El nominatiu *Iouis* és habitual en Higí. Es pot substituir per la forma clàssica *Iuppiter* per no desconcertar l’alumnat.

<i>aethera conscendit uultuque sequentia traxit nubila, quis nimbos inmixtaque fulgura uentis addidit et tonitrus et ineuitabile fulmen; qua tamen usque potest, uires sibi demere temptat nec, quo centimanum deiecerat igne Typhoea, nunc armatur eo: nimium feritatis in illo est.</i>	300
<i>est aliud leuius fulmen, cui dextra cyclopi saeuitiae flammaeque minus, minus addidit irae: tela secunda uocant superi; capit illa domumque intrat Agenoream. corpus mortale tumultus non tulit aetheros donisque iugalibus arsit. imperfectus adhuc infans genetricis ab aluo eripitur patrioque tener (si credere dignum est) insuitur femori maternaque tempora complet. furtim illum primis Ino matertera cunis educat, inde datum nymphe Nyseides antris occuluere suis lactisque alimenta dedere.</i>	305 310 315

3. Exemple de tractament gràfic del text per facilitar-ne la recitació:

*Súrgit ab his sólio // fuluáque recóndita núbe
límen ádit Sémeles // nec núbes ánte remóuit
quam simuláuit ánum // posúitque ad témpora canos
sulcauíque cútem rúgis // et cúrua treméti
mémbrá túlit pássu; // uócem quóque fécit anílem,
ipsáque érat Béroe, // Sémeles Epidáuria nútrix.*

4. Traducció de suport (Ferran Aguilera):

‘Després d’haver parlat així, s’aixeca del seu tron i es dirigeix, coberta d’un núvol de color safrà, a la casa de Sèmele; abans de dissipar el núvol va disfressar-se de vella, va omplir-se les temples de cabells blancs, va solcar el seu rostre d’arrugues i va posar-se a caminar amb els membres corbats i amb el pas tremolós; va començar a parlar també amb veu de vella, precisament la mateixa de Bèroe d’Epidaure, la dida de Sèmele. Començaren a xerrar i, quan després d’una llarga estona de conversa, van mencionar el nom de Júpiter, va sospirar i va dir: «Ja m’agradaria que fos Júpiter, però tot això em fa por; molts homes han fet veure que eren déus per ficar-se en el llit de noies castes. Que sigui Júpiter no és suficient; si ho és de veritat, que et doni una prova del seu amor: demana-li que t’abraçi amb la mateixa aparença i revestit de la mateixa grandesa que té quan el rep la gran Juno, que abans de visitar-te s’abilli amb tots els seus atributs».

Amb aquestes paraules havia instruït Juno la ignorant filla de Cadme, i ella va demanar un do a Júpiter sense dir-li de què es tractava. El déu li respongué: «Tria; res no et serà refusat. Perquè n’estiguis més segura, prenc per testimoni el riu de l’Estix, el déu que temen els altres déus». Contenta del que serà la seva ruïna, massa poderosa, i a punt de ser destruïda per la complaença del seu amant, Sèmele va dir: «Amb la mateixa aparença que tens quan t’abraça la filla de Saturn i us uniu amb els lligams de Venus, així vull que et presentis a mi». El déu va voler tapar-li la boca mentre parlava, però la seva veu ja s’havia escampat ràpidament per l’aire. Va gemegar; ella no podia fer-se enrere ja del seu desig ni ell del seu jurament. Aleshores ple de tristesa, va pujar dalt del cel, amb un gest va aplegar els núvols, que van seguir-lo, i hi va afegir pluja, llampecs barrejats amb vent, trons i, inevitablement, el llamp. Tanmateix, fa el que pot per treure’s forces i no pren el foc que havia utilitzat per abatre Tifoeu, el gegant de cent braços; hi havia massa violència. Hi ha un altre llamp més lleuger, que les mans dels

ciclops van dotar de menys virulència i foc, i també de menys còlera; els déus l'anomenen l'arma de segona. Pren aquesta i entra a la casa d'Agènor. El seu cos mortal no va poder suportar aquell cataclisme celestial i va cremar-se a causa del do del seu espòs. L'infant en gestació és arrabassat del ventre de la mare i, fràgil com era, cosit a la caixa del pare –si és que això es pot creure- fins a completar el temps de l'embaràs. Ino, germana de la seva mare, va tenir cura d'ell d'amagat en els primers moments, després va ser lliurat a les nimfes de Nisa perquè l'ocultessin a les seves coves i l'alletessin.'

Apèndix 2

Es donen alguns exemples d'exercicis d'avaluació objectiva per a la competència 3.

I. Observa les imatges² següents i relaciona-les amb els fragments de text transcrits a continuació:

1. *Ergo maestissimus altum aethera conscendit uultuque sequentia traxit nubila, quis nimbos inmixtaque fulgura uentis addidit et tonitrus et ineuitabile fulmen.*
2. *Est aliud leuius fulmen, cui dextra cyclopum saeuitiae flammaeque minus, minus addidit irae: tela secunda uocant superi; capit illa domumque intrat Agenoream.*
3. *Inperfectus adhuc infans genetricis ab aluo eripitur patrioque tener (si credere dignum est) insuitur femori maternaque tempora conplet.*
4. *Voluit deus ora loquentis opprimere: exierat iam uox properata sub auras. ingemuit; neque enim non haec optasse, neque ille non iurasse potest.*
5. *qua tamen usque potest, uires sibi demere temptat nec, quo centimanum deiecerat igne Typhoea, nunc armatur eo: nimium feritatis in illo est.*

1

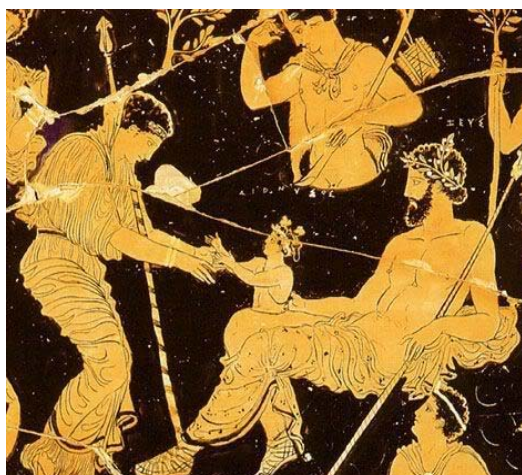
² Les imatges formen part de les triades pels alumnes. Procedència: *Wikipedia* <<http://www.wikipedia.org>>; <<http://sobreyendas.com>>; <<http://lamaletadeulises.blogspot.com.es>>; <<http://expedientesxxl.blogspot.com.es>>.

2

3

4

5

II. Ordena les frases següents d'acord amb la seqüència narrativa:

1. *inperfectus adhuc infans genetricis ab aluo eripitur.*
2. *maestissimus altum aethera conscendit uultuque sequentia traxit nubila.*
3. *uoluit deus ora loquentis opprimere.*
4. «*elige!*» ait «*nullam patiere repulsam.*».
5. *exierat iam uox properata sub auras.*
6. *simulavit anum posuitque ad tempora canos.*

7. *Insuitur femori maternaque tempora conplet.*
8. *Corpus mortale tumultus non tulit aetherios donisque iugalibus arsit.*
9. *Furtim illum primis Ino matertera cunis educat, inde datum nymphae Nyseides antris occuluere.*
10. *Captato sermone diuque loquendo ad nomen venere Iovis.*

III. Escriu sota de cada frase del text d'Higí la part del text d'Ovidi que explica el mateix motiu del mite de Sèmele:

1. *Quod Iuno cum rescit, specie immutata in Beroen nutricem ad eam uenit.*
2. *Et persuasit, ut peteret ab Ioue, ut eodem modo ad se quomodo ad Iunonem ueniret.*
3. *qua re impetrata Iuppiter cum fulmine et tonitribus uenit*
4. *Semele conflagrauit.*
5. *Ex utero eius Liber est natus.*